

ՎԱՐԱԳԱՅ ՎԱՆՔԻՆ ԿՈՂՈՊՈՒՏԸ ԵՒ ԱԲԵՂԱՆԵՐՈՒՆ ԶԱՐԶԱՐԱՆՔԸ

«Պատմաբան Առափն Վարդապետ Գալստիսեան» գրքի հիշ 499-503-ին եւ 519-521-ին առնելով, ազատ բարգմանութեամբ կու տանք այս պատմութիւնները: Գիրքը տպուած է Վաղարշապատ՝ 1896-ին:

Սուլէյման Պէկ և Զօմար իրենց զօրքերով գացին Վարդապատ Վանքը: Նշանաւոր այս սրբատեղիի մասին տղէն իսկ լսած էին: Իսկ հիմա իրենց աչքերով կը տեսնէին զայն և իրենց մտքին մէջ կը խորհէին, թէ այսպիսի հոյակապ և հռչակաւոր մեծաշէն վանքին մէջ գոյութիւն պիտի ունենային մթերութեամբ թանկագին սրբազան սպասներ, պղնձեղէն կահ կորուստիներ, տրծաթեղէններ և ոսկեղէններ: Ժամանակն էր որ իրենք գրաւէին այդ բոլորը:

Նկնգութեամբ և յանկարծակի կերպով ձերբակալեցին վանքին բոլոր բնակիչները և զանոնք կապելով՝ կալանքի մէջ պահեցին: Ապա զանոնք մի առ մի իրենց քով կանչելով, սկսան հարցնել վանքին ստացուածքներուն և պահուած հարստութեան մասին և պահանջեցին բոլորը: Վանքին բնակիչները անոնց ցոյց տուին ինչ որ յայտնի էր և գործածակոհ: Իսկ մնացած իրերուն մասին ըսին, թէ քաղաքին մէջ կը գտնուին և թէ վանքին մէջ ուրիշ բան չեն պահած, որպէսզի չգողցուին:

Վանքի կալանաւորները չարչարանքներու ենթարկուեցան, ոմանք նուաղ, իսկ ուրիշներ՝ ստատկութեամբ: Անոնցմէ շատեր կապտաւորեցան և ոմանք ալ իրենց կալանքը աղաւթելով՝ անվերադարձ կերպով հեռացան:

Վանքի միաբաններէն երեքը՝ ծեր արեղաներ, Տէր Յովհաննէս, Տէր Սահակ և Տէր Մովսէս ձերբակալուեցան և Սուլէյման Պէկ և Զօմար զանոնք կապելով զգուշութեամբ պահեցին և ըսին իրարու, թէ վանքին միւս բնակիչները երթաւորաբար են և դանձերուն սեղերը չեն գիտեր: ասոնք ծերեր են և տեղեկակ ամէն բանի:

Ապա անոնք այս երեք արեղաները իրենց մօտ կանչելով, նախ քաղցր իտաքերով և ապա սպառնալիքով պահանջեցին, որ զանձառան տեղը յայտնեն: Արեղաները պատասխանեցին, որ իրենք չեն գիտեր, որովհետեւ անոնք կը նախընտրէին յօժարութեամբ մեռնիլ՝ բայց շոյադէմը սրբազան սպասներուն վայրը:

Բազմաթիւ հարցուիւրով հետք, սկսան չարչարել զանոնք: Նախ տաքերէն կախեցին արեղաները և սկսան փայտով զօրաւոր հարուածներ իջեցնել անոնց մարմիններուն:

Զգոհանալով այդ չարչարանքներէն, անոնք իւրաքանչիւր արեղայի երկու ձեռքերը ետեւի կողմը տաքին և երկու փթաժառերը կապեցին իրարու, և պարաններ անցընելով անոնց երկու ձեռքերուն միջև, բարձր տեղէ մը կախեցին զանոնք և ծանր քարեր բերելով՝ անոնց թիկունքներուն վրայ գրին: Այսպէս, մինչև երկու ձգեցին կախաղանին վրայ՝ որով երկու ձեռքերուն յօգերը բաժնուեցան իրարմէ: Արեղաները տղաւով կ'աղաղակէին, թէ չեն գիտեր անոնց պահանջածներուն տեղը: Բայց անօրէնները կարեւորութիւն չէին տար:

Ասկէ յետոյ չուան փաթեցին և զանոնք լղղին, և կտնթողին պարանը, որ բարակ և պինդ է, անոնց գլխուն շուրջ անցուցին օղի պէս և պարանին մէջ փայտ դնելով՝ սկսան ուրիշ զայն: Պարանն ալ ուրուսուցով, թաղուեցաւ անոնց գլուխներուն միսին, դուխներն ալ զօրաւոր կերպով սեղմուեցան, վիզերուն և գլուխներուն միսերը, մորթիքը և երակները չափազանց վնասուելով՝ տրիւնով լեցուեցան և կործնեց թէ անոնց երկու աչքերը ակնակապիճէն դուրս պիտի ցատկէին: Արեղաները անշնչացած և ուշաքնաց՝ մեռելի պէս գետին կ'իյնան:

Արդ, ողորմելի արեղտները այսքան չարարանքներ կրեցին և գրեթե իւրաքանչիւր չարչարանքի տանն կը մեռնէին և կը վերակենդանանային: Մանուկներ որ վերջինը սարսափելի տանջանք մըն էր, և անոնք այդքան տկարացած էին մարմնով, որ սթ չունէին ոտքի վրայ կանգնելու: Անոնց կրած թևթև չարչարանքները չուզեցինք գրել, որովհետեւ դուք կրնաք ձեր մտքով երեւակայել... Այս բոլոր չար հնարքները կը գործադրէր անիծեալ և անողորմ, անաստուած և մարդադէմ Չոմար գաղանը:

Իր պատճառած անտանելի վիշտերէն և նեղութիւններէն ետք, երբ Չոմար գիտցաւ որ արեղտները ցոյց պիտի չտան պահուած որբութիւններուն տեղերը, սուղեց ինք անձամբ որոնել զանոնք: Ան մուրճ մը առնելով իր ձեռքին մէջ, սկսաւ շրջագայիլ վանքին և եկեղեցիներուն մէջ, տուններէն ներս և բոլոր տեղերը: Ուրի կը կտակածէր, կը կենար և մուրճով կը զարնէր: Այսպէս, Սուլէյման Պէկ և Չոմար շրջագայելով՝ մօտն եկեղեցիներէն մէկուն մէջ, երբ կտակածելի տեղ մը մուրճով հարուածեցին և ձայն մը լսեցին, անմիջապէս քանդեցին այդ տեղը և գտան խորունկ վայր մը՝ պղնձեղէններով լեցուն: Վանքին պղնձեղէն բոլոր անօթները հոն հաւաքուած ու պահուած էին:

Այս բոլորը գտնելէ ետք, անոնք չափազանց ուրախացան և խորհեցան, որ այդպիսի բաներ ուրիշ տեղեր ևս կրնան պահուած ըլլալ: Շարունակելով իրենց պրպտումը, անոնք հարուածեցին ամէն կողմ: Այդտեղէն գտցին ուրիշ եկեղեցի մը, և երբ հարուածեցին՝ պատը թնդաց և անմիջապէս քանդեցին զայն, բայց ոչինչ գտան:

Ապա անցան ուրիշ եկեղեցի մը, որը

հարուածելէ ետք, գտան իրենց որոնած տեղը, ուր պահուած էին Խաչափայտի Սուրբ Մասունքը և եկեղեցական բոլոր անօթները: Շուտով պատը քանդեցին և գտան գանձատան դուռը: Ներս մտնելով՝ տեսան, որ լեցուն էր դանձերով և Խաչափայտի Մասունքը շատ մը կտաններով փաթթուած՝ գեղեցիկաչէն տրկղի մը մէջ դրուած էր:

Սուլէյման Պէկ Սուրբ Նշանը իր գրկին մէջ առնելով՝ գուրս ելաւ: Յետոյ գուրս հանեցին բոլոր միւս անօթները, որոնց մէջ կային շատ մը արծաթեղէններ, սկիւններ և խաչեր: Խաչ մը կար, որ մարդու մը հասակ ռնէր և շատ ծանր էր: Անոր վրան դրուած էր Դաւթի Խաչ: Կային նաև ոսկեառուփեր, արծաթապատ Աւետարաններ և ուրիշ գրքեր, զոցներ, բուրվառներ, կանթեղներ և պատուական ու մեծագին շուրջառներ, վարագոյրներ, խորանի ծածկոցներ և կան կարասիներ:

Արծաթեղէն բոլոր իրերը անուշիկ մը մէջ գրին և ինչ որ պղնձեղէն էր՝ խորտակեցին: Միւս բոլորը ձերբու վրայ բնագոյցին, Խաչափայտի Սուրբ Մասունքը առաջինն էր այդ բոլոր սորոթ թիւններուն մէջէն: Անոնք երէց մը կանչելով՝ հրահանգեցին որ ընկերանար Ս. Խաչին՝ անոր սպասուորելու համար: Այսպիսով, Սուլէյման Պէկ և Չոմար վարագոյր վանքին սրբազան բոլոր անօթները առնելով՝ իրենց զօրքերու առաջնորդութեամբ հասան Խաչարի երկիրը: Հայոց թուականն էր ՌՃ = 1651 Քրիստոսէ ետք:

Իսկ երեք արեղտները, որոնք այնքան տանջուեցան, թէև տարի մը տպրեցան՝ մեռած սողունի մը պէս, միշտ փափաքելով մեռնիլ՝ քան թէ ցաւերով ապրիլ: Տարի մը ետք հասած մահը և զանոնք սպառեց իրենց տառապանքներէն:

ԻՊՐԱՆԻՄ ՊԵԿԻ ՊԱՐՈՆՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻԻՆԸ ԵՒ Ս. ՆՇԱՆԻՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁԸ ՎԱՆ ՔԱՂԱՔ

Իպրանիմ Պէկ Խաչարի բերդը մտաւ և իր իշխանութեամբ նուաճեց զայն և անոր բոլոր գաւառները: Ան մարդոց հարց ու փորձ ընելով, տեղեկութիւններ

քաղեց իր բոլոր թշնամիներուն մօտին, ինչպէս նաև այն մարդոց՝ որոնք համարած էին Սուլէյման Պէկի սպանուած թեան:

Իսպրահիմ Պէկ ամէն օր կամօց կամօց սկսաւ կատարել իր բոլոր թշնամիները եւ ոչ ոքի խնայեց, ոչ ծերերուն, ոչ մանուկներուն, ոչ աղքատներուն եւ ոչ ալ կանանց՝ այլ բոլորը հաւասարապէս ու չընչացուց:

Ան ձերբակոյտել տուաւ նաեւ Սուլէյ-ման Պէկի կիներն ու քոյրը, բանտարկեց զանոնք եւ զանազան տեսակի չարչարոնքներու ենթարկեց, որպէսզի Սուլէյման Պէկի մնացեալ զանձերուն տեղը յայտնէին: Երբ որ այդ զանձերուն ալ տիրապաւ, զանոնք եւ սպաննեց:

Նոյն իսպրահիմ Պէկը անգամ մըն ալ իր մօտը կանչել տուաւ Հոգւոց Վանքին Առաջնորդ Պետրոս Եպիսկոպոսը եւ ըստաւ նոր. «Ահաւաստիկ կը յանձնեմ քեզի խաչափայտի Սուրբ Նշանը, մեր վանքը — Վարազայ — տուր եւ հոն պահէ զայն, որպէսզի հոն մնայ: Պետրոս Եպիսկոպոս ատոր ալ տուաւ նոյն պատասխանը՝ ինչպէս որ խոստացած էր Սուլէյման Պէկին, բայց Սուրբ Նշանը Վանք չտարաւ, այլ պահեց իր տարի բերդին մէջ:

Այն օրէն որ Սուլէյման Պէկ Սուրբ Նշանը Վարազայ Վանքէն հանելով իջաւ տարաւ, աստուածային պատուհաւներով լեցուեցաւ իջարի երկիրը, որ դադրեցաւ պտուղ տալէ եւ գաւառը միշտ խռովութեան մէջ էր: Նոյնիսկ կենդանիները չէին աճեր, այլ ընդհակառակն, կը պակսէին թիւով, իսկ մեծաւ տանն Ս. Գրիգորի պահիւն, սաստիկ եւ անչափ ձիւն տեղաց, որ շատերը կ'ըսէին, թէ երկու կանգուն նստաւ եւ բոլոր անասունները առանց ճարակի մնացին եւ այդպիսով չատեր օռվամբս եղան: Հազար ոչխար ունեցողին՝ միայն հարկերը մնաց:

Ի տես այս բոլոր անբնական պատահարներուն, իջարի երկրին բնակիչները իսպրահիմ Պէկին քով գացին եւ խօսելով կատարուած աւերներուն մասին, կ'աղա-

չէին որ Սուրբ Նշանը իր տեղը վերադարձնէր, որպէսզի պատահաւորաբար վերջ գտնէին:

Իսպրահիմ Պէկին կիներն ալ անգագա կ'աղաչէր իր տառապանքին եւ քաղցածութեան խօսքերով կ'աղերսէր, որպէսզի ան Ս. Նշանը վերադարձնէր: Վերոյիշեալ պատահաւորաբար կամար իսպրահիմ Պէկ հաճեցաւ Հայոց Ս. Նշանը վերադարձնել իր տեղը:

Երբ Վան քաղաքի ժողովուրդը լսեց այս լուրը, ամէնէն ալ երկնային խնդու-թեամբ լեցուեցան եւ նոյն ժամուն Մալխաս Չալպարի եւ ժողովուրդէն ոմանք ճամբայ ելլելով՝ շուտով հասան իջարի բերդը եւ իսպրահիմ Պէկին ներկայտնաւ լով, աղաչական արտայայտութեամբ խօսեցան եւ անոր առջեւ դրին երկու հազար զուբաշ եւ տուին Ս. Նշանը եւ անօթնե-րուն մնացորդները՝ խաչերը եւ վերադարձան Վան:

Վան հաւնելէ հոգ, անոնք լուր տուին գաւառի բոլոր քրիստոնեաներուն եւ բնակիչները գալով՝ երկրպագութիւն ւրին Ս. Նշանին առջեւ եւ արատաւարեցան: Երբ որ առջեւ դրին իջարի անգագա զուբաշ եւ տուին Ս. Նշանը եւ անօթնե-րուն մնացորդները՝ խաչերը եւ վերադարձան Վան:

Վանեցիները Ս. խաչափայտի մասունքը Վարազայ Վանք չտարին, որովհետեւ կը կոսկածէին եւ կը վախային՝ յիշելով անցած արհաւիրքները: Անոնք այս պատճառներով Ս. Նշանը պահեցին Վան քաղաքի Տիրամայր կոչուած եկեղեցիին մէջ:

Ս. Նշանին վերադարձը դէպի Վան քաղաք տեղի ունեցաւ մեր ՌՃԴ — յետ Բրիտանոյ 1855 — թուականին, մեր Տի-բոյ Յիսուսի Բրիտանոյ շնորհքով եւ մարդասիրութեամբ, որուն փառք յաւիտեանս. Ամէն:

Հօլիվուտ, Գալիֆ.

ՍԻՓԱՆ ՎՐԴ. ՄԻՍԵԱՆ